

Asia: VN/25525/2023

## **Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)**

### Lausunnonantajan lausunto

#### **Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot**

##### Yleiset huomiot

Vaikuttamismahdollisuudet hyvinvointialueilla sekä demokraattisen päätöksenteon että asukas- ja asiakasosallisuuden näkökulmasta ovat vahvasti lainsäädännössä, mutta niiden toteutumisessa on useita haasteita. Demokraattisen päätöksenteon näkökulmasta voidaan nähdä ristiriita vahvan valtio-ohjauksen (sekä normi- että talousohjaus) osalta, joka vie demokraattisen päätöksenteon uskottavuutta. Niin demokratia kuin osallisuus vaativat hyvinvointialueilta paljon työajallista sekä taloudellista resursointia. Tätä on vaikea yhdistää tilanteeseen, jossa säästöpainetta valtionhallinnon talousohjauksen taholta on massiivinen. Hyvinvointialueiden rahoituksessa ei ole riittävästi huomioitu demokratian ja osallisuuden toteuttamisen rahoituspohjaa ja sen vaatimaa resursointia ja näin ollen ristiriita erityisesti lainsäädännön ja talousohjauksen välillä on suuri. Samanaikaisesti sosiaali- ja terveystalouden palvelujärjestelmän luotettavuus on oleellisesti heikentynyt väestön silmissä. Toimiva ja luottamusta herättävä sosiaali- ja terveydenhuolto on suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan ydintä. Osallisuuden ja demokratian toteutumisen toimet hyvinvointialueilla ovat osaltaan joko vahvistamassa tai heikentämässä palvelujärjestelmän koettua legitimitettiä. Varsinais-Suomen hyvinvointialueen näkökulmasta demokratiaohjelman tavoitteet ja toimenpiteet ovat kannatettavia ja oikeansuuntaisia, mutta ristiriita toimenpiteiden toteuttamisen ja hyvinvointialueiden rahoitustilanteen osalta on ilmeinen.

### LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

#### **Yleiset huomiot**

-

**Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.**

Yleiset huomiot:

Hyvinvointialueen näkökulmasta keskeisiä näkökohtia äänestysaktiivisuuden edistämiseksi:

- Hyvinvointialue tekee tiivistä vaaliviestintäyhteistyötä kuntien, koulujen, kirjastojen ja järjestöjen kanssa.
- Monet Varhan toimipisteet ovat hyvällä sijainnilla ja esteettömiä, joten niitä kannattaa hyödyntää äänestyspaikkoina.
- Äänestämistä voidaan harjoitella esim. lastensuojelulaitoksissa.
- Varhan viestintäkanavia seuraa moni, joten niitä tulisi hyödyntää vaaliviestinnässä
- Varhan viestinnässä, esim. somekanavilla, voidaan tuoda nuorille tietoa, mihin asioihin he voivat äänestämällä vaikuttaa
- Erityistä huomiota tulisi kiinnittää toisen asteen ammatillisissa opinnoissa olevien nuorten ja maahanmuuttajataustaisten nuorten äänestysaktiivisuutta parantaviin toimiin
- Nuorten seuraamien mielipidevaikuttajien hyödyntämien

**Keskeisiä toimenpiteitä:**

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

-

**Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.**

Yleiset huomiot:

Hyvinvointialueen näkökulmasta keskeisiä näkökohtia lasten ja nuorten mahdollisuuksiin saada tietoa vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä ovat:

- Ks. tavoite 1.
- Verkkosivuille, somekanaville tuotu tieto on selkokielistä, ymmärrettävää, nuorten sanoin kerrottua
- Hyödynnetään nuorisovaltuustoa, kokemusasiantuntijoita ja asiakasraateja tiedon tuottamisessa ja toimenpiteiden suunnittelussa
- Hyvinvointialueiden tulee viestiä nuorille heille luonnollisia kanavia käyttäen, miksi äänestäminen on tarpeellista: mistä nuoria ja heidän perheitään sekä tulevaisuuttaan koskevista asioista hyvinvointialueelle valittavat luottamushenkilöt päättävät.

#### Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

-

## LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

### Yleiset huomiot

Yleiset huomiot

- osallisuuden vahvistaminen on osa hyvinvointialueen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteita ja toimenpiteitä
- lasten oikeuksien osaamisen vahvistaminen Varhan henkilöstössä, osallisuuteen liittyvän ymmärryksen lisääminen

**Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.**

- nuorisovaltuustotoiminnan näkyväksi tekeminen alueen toimijoille sekä lapsille ja nuorille

- nuorisovaltuuston toiminnan kehittäminen, yhteistyö alueen järjestöjen lasten ja nuorten kokemusasiantuntijoiden kanssa
- hyvinvointialueen nuorisovaltuuston ja alueen kuntien nuorisovaltuustojen yhteistyön varmistaminen

#### **Keskeisiä toimenpiteitä:**

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

#### **Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.**

- lasten ja nuorten osallistumiseen ja kuulemiseen liittyvän osaamisen vahvistaminen Varhan henkilöstössä
- kaiken ikäisten lasten kuulemisen osaaminen, myös pienten lasten kuuleminen
- haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallistumisen ja kuulemisen vahvistamista tukevat rakenteet.
- Erityisesti lasta itseään koskevassa päätöksenteossa tulee huomioida lapsen sukupuoleen, ikään, alkuperään, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, terveydentilaan, vammaisuuteen tai muuhun henkilöön liittyvän syy, joka voi estää lapsen osallistumisen tai kuulemisen.
- Em. asiat tulee huomioida kaikessa viestinnässä, erityistä huomiota tulee kiinnittää käytettyihin termeihin ja kuvastoon, jotta tuetaan yhdenvertaista kohtelua

#### **Keskeisiä toimenpiteitä:**

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

## LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

### Yleiset huomiot

**Tavoitelinjaus 5:** Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

#### Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

**Tavoitelinjaus 6:** Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

#### Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

**Tavoitelinjaus 7:** Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

### Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

## LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

### Yleiset huomiot

Yleiset huomiot

- Toteutamme käytännössä Varhan arvojen mukaista keskustelukulttuuria
- Tuomme esille säännöllisesti, miten otamme huomioon esitetyt mielipiteet ja palautteet ja kehitämme toimintaamme niiden perusteella.
- Tuomme yleisessä keskustelussa esiin lasten kanssa työskentelyssä esiin nousseita teemoja
- Puutemme epäasialliseen keskusteluun tai mielipiteen ilmaisuun, kiinnitämme erityistä huomiota termeihin ja ilmaisuun

**Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.**

- luomme yhdessä lasten ja nuorten kanssa heille sopivia tapoja osallistua ja vaikuttaa
- tarjoamme aktiivisesti lapsille ja nuorille heidän ikä- ja kehitystasonsa sekä mahdollisuuksien mukaisia keinoja osallistua ja vaikuttaa

### Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,

- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

-

**Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.**

Yleiset huomiot:

- Kansalaispaneelien satunnaisotantaan perustuva kokoonpano on erinomainen keino osallistaa nimenomaan niitä asukkaita ja asiakkaita, joiden ääni jää usein kuulematta, koska usein aktiivisten ääntä kuullaan ja hiljaiset jäävät kuulematta. Menetelmänä se on huomattavan kallis ottaen huomioon hyvinvointialueiden taloudellisen tilanteen. Varhan palveluiden kehittämiseen on koottu asiakasraateja, joihin voidaan hyvin soveltaa kansalaispaneelien elementtejä.
- Varsinais-Suomen hyvinvointialueen vaikuttamistoimielinten ja neuvottelukuntien osallistaminen päätöksentekoon nykyistä tehokkaammin. Varhalla on nuorisovaltuusto, vammais-, vanhus-, ja monikulttuurisuusneuvosto sekä tulevaisuuden, tutkimuksen ja osaamisen neuvottelukunta sekä Varsinais-Suomen sote-järjestöjen neuvottelukunta. Jäsenistössä on laaja kansalaisedustajisto.

**Keskeisiä toimenpiteitä:**

- **niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,**
- **kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,**
- **paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,**
- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

-

**LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen**

**Yleiset huomiot**

Yleiset huomiot:

- Varha koostuu 27 kunnasta, jotka ovat keskenään hyvin erilaisia. Myös osallisuus toteutuu alueen kunnissa hyvin eri tavoin ja tasoisesti.
- Varhan eri toimielimissä on edustajia suurimmasta osasta varsinaissuomalaisia kuntia. Varha tekee monitahoista yhteistyötä kuntien edustajien kanssa arjessa ja päätöksenteossa huomioidaan kuntien näkemykset mm. lausuntopyyntöjen kautta.
- Varha voi toimia viestin välittäjänä ja jakaa hyviä käytäntöjä kuntien välillä. Varha voi ottaa roolia yhteistyön edistämässä.

**Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.**

-

**Keskeisiä toimenpiteitä:**

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

-

**Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.**

Yleiset huomiot:

- Varha on ottanut käyttöönsä hyvinvointialuealoite.fi -palvelun ja viestii aktiivisesti siitä alueen asukkaille. Palveluun tulleet aloitteet käsitellään ja hyödynnetään palveluiden kehittämisessä.
- Kansalaiskeskustelua seurataan aktiivisesti ja palautteeseen reagoidaan.

**Keskeisiä toimenpiteitä:**

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**



- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

## LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

### Yleiset huomiot

-

**Tavoitelinjaus 12:** Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Yleiset huomiot:

Varhan alueella toimii useita yliopistoja ja korkeakouluja. Jo nyt Varha tekee tutkimusyhteistyötä niiden kanssa, mutta yhteys päätöksentekoon voi vielä tiivistyä.

### Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

**Tavoitelinjaus 13:** Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

Yleiset huomiot:

Varha osallistuu mielellään osallisuuden kansalliseen kehittämistyöhön. Vielä tällä hetkellä hyvinvointialueet eivät systemaattisesti ole kutsuttuina esim. ministeriöiden työryhmiin.

### Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

## LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

### Yleiset huomiot

Yleiset huomiot:

Varha haluaa itse hyödyntää ja viestiä kumppaneilleen (järjestöt, kunnat) eurooppalaisia rahoituskanavia ja etsii aktiivisesti hankekumppaneita.

Tiedon lisääminen äänioikeuden käyttämisen hyödyllisyydestä aluetasolla kasvattaa ja edistää demokratian merkitysten ymmärrystä myös kansallisesti sekä Euroopan unionin tasolla.

**Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.**

-

### Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

**Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.**

-

**Keskeisiä toimenpiteitä:**

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

## **1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa**

**Yleiset huomiot**

-

**Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa**

-

**Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin**

-

## **2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa**

**Yleiset huomiot**

-

## **3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön**

**Yleiset huomiot**

-

Railamaa Jaana  
Varsinais-Suomen hyvinvointialue - Karoliina Luukkainen, johtava  
asiantuntija, Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, järjestämisen  
tulosalue, Varsinais-Suomen hyvinvointialue